

Kochanowski, Jerzy

„Die Parole der >>Einheit<< und die Sozialdemokratie”, Frank Moraw, Bonn 1990 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 83/4, 801-802

1992

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

nictwa Ludowego w latach 1945—1947. Próbę zupełnie nowego, obiektywnego, nie skrepowanego żadnymi względami politycznymi czy pętami cenzuralnymi spojrzenia na historię PSL na terenie województwa olsztyńskiego podjął Boncan Łukasiewicz, pracownik Ośrodka Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie. Jego książka wypełnia lukę w historiografii, gdyż wcześniejsze prace (np. książka Józefa Fajkowskiego, „Ruch ludowy na Mazurach i Warmii 1945—1949”, Warszawa 1968) są zazwyczaj paszkwilami na PSL i w sposób ewidentny fałszują obraz dziejów politycznych pierwszych powojennych lat w tym regionie.

Dwa lata działalności PSL na Warmii i Mazurach przedstawiono w układzie chronologicznym, pozwalającym na uchwycenie dynamiki procesu wzrostu, a następnie rozbijania PSL. W rozdziale pierwszym autor omówił organizowanie życia publicznego regionu w 1945 r., złożoną, czasami wręcz tragiczną sytuację autochtonów, powstanie i działalność prokomunistycznego Stronnictwa Ludowego. W rozdziale drugim zaprezentowano okoliczności powstania PSL, strukturę i rozwój organizacyjny stronnictwa oraz upowszechnianie jego programu. Rozdział trzeci traktuje o udziale PSL w życiu politycznym regionu od stycznia do czerwca 1946 r. ze szczególnym uwzględnieniem walki politycznej poprzedzającej referendum. W rozdziale czwartym autor omówił antypeeselowską działalność administracji i aparatu bezpieczeństwa przed wyborami do Sejmu Ustawodawczego. Rozdział piąty dotyczy wyborów w styczniu 1947 r.; przedstawiono w nim metody walki z PSL, fałszerstwa i terror towarzyszące głosowaniu. Po wyborach działalność PSL na Warmii i Mazurach właściwie zamarła, zakończyły ją aresztowania i procesy sądowe peeselowców. Ich przebieg oraz więzienne losy działaczy PSL omówiono w rozdziale szóstym. W aneksie autor zawarł krótkie notki biograficzne 600 członków peeselowców z terenu województwa olsztyńskiego, czyli blisko 10% stanu członkowskiego w tym regionie w lipcu 1946 r. Zostały one oparte głównie na zachowanych kwestionariuszach osobowych najaktywniejszych członków stronnictwa, którzy znaleźli się w kręgu szczególnego zainteresowania władz bezpieczeństwa. Publikację zamykają wykaz źródeł i literatury oraz indeks osobowy.

Walorem książki jest jej oparcie w pierwszym rządzie na źródłach archiwalnych, zwłaszcza materiałach Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego przechowywanych w Archiwum Wojewódzkiego Urzędu Spraw Wewnętrznych w Olsztynie. Wielką wartość mają często cytowane przez autora druki ulotne, ulotki i inne wydawnictwa propagandowe. Wykorzystano również zachowane w szczątkowej postaci akta PSL, prasę i biuletyn wewnętrzne stronnictwa, archiwalia i druki PPR, a także drukowane i nie publikowane wspomnienia oraz relacje. Materiałowy charakter niektórych partii tekstu nie powoduje zachwiał wewnętrznej konstrukcji tej wartościowej książki, która w przekonujący sposób obala głoszoną do niedawna przez partyjnych historyków tezę, że PSL nie było klasową partią chłopską, a chłopi mieli w niej niewiele do powiedzenia.

A K.

Frank Moraw, *Die Parole der „Einheit“ und die Sozialdemokratie*, Verlag J. H. W. Dietz, Bonn 1990, s. 264.

Pierwsze wydanie rozprawy doktorskiej Franka Morawa, obronionej w 1971 r. na Wydziale Filozoficzno-Historycznym Uniwersytetu w Heidelbergu, ukazało się w 1973 r. Pomimo upływu prawie dwudziestu lat i nieznacznych tylko poprawek jest to w dalszym ciągu najlepsza i najrzetelniejsza praca poświęcona drodze do przymusowego, odgórnego zjednoczenia SPD z KPD oraz początkowemu okresowi działalności Niemieckiej Socjalistycznej Partii Jedności.

Książka oparta jest na starannej kwerendzie archiwalnej (niestety autor nie mógł skorzystać ze zbiorów znajdujących się w b. NRD, co odbiło się na pracy: np. praktycznie pominięta została działalność niemieckiej lewicy w ZSRR), oficjalnych wydawnictw partyjnych (protokołów, sprawozdań, mów) i — w mniejszym stopniu — wspomnień. Imponujący jest także wykaz wykorzystanych opracowań.

Dwa początkowe rozdziały stanowią jakby wprowadzenie do omówienia okresu zasadniczego, wyznaczonego przez maj 1945 roku. W rozdziale pierwszym (s. 13—30) autor analizuje stan niemieckiego ruchu robotniczego w 1933 roku i jego rozbięcie, błyskawicznie postępujące od 1930 roku wraz z kryzysem Republiki Weimarskiej. Drugi (s. 31—64) informuje o kierunkach i formach pracy nielegalnej SPD do wybuchu II wojny światowej.

Rozdział trzeci (s. 65—174) omawia dzieje odtworzonej po maju 1945 roku SPD i ewolucję w niej „hasła jedności”: powstanie Komitetu Centralnego, „wschodnie przeorientowanie” po lipcu 1945, gdy trwale określono strefy okupacyjne, początek propagandy „jednościowej” prowadzonej od sierpnia 1945 przez Radziecką Administrację Wojskową (SMAD) i KPD, kryzys socjaldemokracji i zjednoczenie w radzieckiej strefie okupacyjnej SPD i KPD wiosną 1946 roku i w końcu utworzenie SED.

Rozdział IV (s. 175—212) to wnikliwa i przekonywująca analiza pierwszego okresu (1946/47) działania SED: struktura partii, polityka personalna, formy działania, propaganda, podział na jednostki terytorialne itp. Rozdział ostatni (s. 213—241) traktuje o drodze do powstania stalinowskiej partii „nowego typu”, już bez elementów socjaldemokratycznego programu, możliwości opozycji. Autor starannie przedstawia proces utraty znaczenia przez byłych działaczy SPD i odsunięcia ich od praktycznego wpływu na partię.

Z pracy F. Morawa wyraźnie wynika, w jak dużym stopniu eksperyment polityczny w radzieckiej strefie okupacyjnej Niemiec był poligonem przed identycznymi przemianami w Czechosłowacji, Polsce czy na Węgrzech.

J.K.

Rudolf Jičín, Karel Kaplan, Karel Krátký, Jaroslav Šilar, *Československo a Marshallův plán. Sborník dokumentů. Ústav pro soudobé dějiny, Státní ústřední archiv, Praha 1992, s. 131. Sešity Ústavu pro soudobé dějiny ČSAV svazek 1, 1992.*

Stosunek ZSRR oraz państw z nim związanych do Planu Marshalla był nieraz przedmiotem zainteresowania historyków, pisali o tym niektórzy uczestnicy wydarzeń we wspomnieniach, lecz w dalszym ciągu brak jest dostatecznej bazy źródłowej. Instytut Dziejów Współczesnych w Pradze po raz pierwszy udostępnił zainteresowanym badaczom wybór dokumentów z archiwów czechosłowackich, które rzucają światło na niektóre przynajmniej zagadnienia. Opublikowano ogółem 62 dokumenty obejmujące okres od 17 czerwca do 31 lipca 1947 r., uzupełnione chronologią wydarzeń w ciągu całego 1947 r., angielskimi tytułami i regestami dokumentów oraz indeksem nazwisk.

Dokumenty zawierają interesujące dane dotyczące stopniowej ewolucji stanowiska ZSRR w stosunku do planu oraz rozbieżności między wypowiedziami niektórych dyplomatów. Równolegle dostrzec można proces konkretyzacji projektów, nakreślonych jedynie generalnie w przemówieniu G. Marshalla. Stanowisko polityków czechosłowackich było początkowo ostrożne, lecz raczej przychylnie. Dyplomaci podjęli kroki celem uzgodnienia stanowiska z Polską (historyk polski znajdzie nieco wiadomości o reakcjach polityków polskich) oraz z ZSRR. Jak się zdaje jed-